

Kraków, 16.10.2015

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Jadwiga Kita-Huber

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej

dyplom magistra filologii uzyskany w Instytucie Filologii Germańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie pracy *Goethes „Faust I“ in der polnischen Übersetzung von Emil Zegadłowicz und Jacek St. Buras. Versuch einer Analyse* napisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Zdzisława Wawrzyniaka, 1998

dyplom doktora nauk humanistycznych w zakresie literaturoznawstwa uzyskany na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie pracy *Verdichtete Sprachlandschaften. Paul Celans lyrisches Werk als Gegenstand von Interpretation und Übersetzung*, 2003. Promotor: prof. dr hab. Krzysztof Lipiński, recenzenci: prof. dr hab. Maria Kłańska (Uniwersytet Jagielloński) i prof. dr hab. Stefan Kaszyński (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu)

3. Informacje o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych/ artystycznych

1999-2000 – asystent w Zakładzie Literatury Niemieckiej Instytutu Filologii Germańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego

1999-2003 – Studium Doktoranckie na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego

1998-2003 – równoległe studia filozoficzne w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego

2001-2005 – asystent w Zakładzie Literatury Niemieckiej Instytutu Filologii Germańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego

od 2005 adiunkt w Zakładzie Literatury Niemieckiej Instytutu Filologii Germańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65, poz. 595 ze zm.)

a) tytuł osiągnięcia naukowego/artystycznego

Jean Paul und das Buch der Bücher. Zur Poetisierung biblischer Metaphern, Texte und Konzepte [Jean Paul a Księga Ksiąg. O poetyzacji biblijnych metafor, tekstów i koncepcji]¹

b) autor/autorzy, tytuł/tytuły publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa

Jadwiga Kita-Huber, *Jean Paul und das Buch der Bücher. Zur Poetisierung biblischer Metaphern, Texte und Konzepte*, Georg Olms Verlag: Hildesheim, Zürich, New York 2015, ss. 520 (seria: Literatur-Wissen-Poetik, t. 5, red. serii Monika Schmitz-Emans)

c) omówienie celu naukowego/artystycznego ww. pracy/prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania

Przedmiot i cele naukowe

Mimo przytłaczającej wręcz ilości odniesień do Biblii i jej bogatych tradycji egzegetycznych w twórczości Jean Paula, ich znaczenie dla poezji i poetologii tego pisarza nie zostało do tej pory zbadane. W nielicznych pracach, które próbują zrozumieć jego dzieło w kontekście religii, referencje biblijne uwzględniane są – jeśli w ogóle – tylko na marginesie. Jednym z powodów takiego podejścia zdaje się być – paradoksalnie – intensywność tych odniesień i wiążące się z tym trudności w ich ocenie. Inny powód upatrywać można w nie do końca przezwyciężonym jeszcze w literaturoznawstwie (niemieckim) założeniu, *nota bene* mającym swe korzenie w chrześcijańskiej apologetyce, jakoby pytanie o użycie języka biblijnego było tożsame z pytaniem o religijność autora. W takim rozumieniu nawiązania do Biblii odczytywane byłyby automatycznie jako wyznanie wiary czy wyraz religijnego światopoglądu. Dręczące pokolenia badaczy pytanie o stosunek Jean Paula do wiary (tzw. Gretchenfrage) przesłaniało więc namysł nad formalnymi aspektami tych odniesień i ich znaczeniem dla jego idiomu poetyckiego. (Wyjątek stanowi tu praca Ursuli Naumann z r. 1976, pytająca o funkcje kazania i homiletyki w powieściach). W nawiązaniu do nowszych badań nad 'Biblią i literaturą' opierających się na takich modelach jak 'rhetoric of religion' czy 'Bible as a great code of art' (K. Burke, H. Bloom, N. Frye, D. Weidner etc.) przedstawiona przeze mnie monografia dystansuje się od takich implikacji. 'Religia' rozumiana jest tu nie jako 'treść', lecz jako swoisty moment poetycki i poetologiczny.

Książka *Jean Paul und das Buch der Bücher* podejmuje próbę szczegółowego i systematycznego zbadania różnych rodzajów odniesień Jean Paula do Biblii i krytyki biblijnej, zarówno w jego pismach estetycznych, jak i w tekstach fikcjonalnych, na tle epok i prądów, między którymi jest on

1 Projekt realizowany m.in. w ramach stypendium Fundacji Alexandra von Humboldta, Lehrstuhl für Allgemeine und Vergleichende Literaturwissenschaft, Ruhr-Universität-Bochum, 2011-2013.

sytuowany, oświecenia (a także pietyzmu i sensualizmu) z jednej strony, oraz romantyzmu z drugiej. Tym samym stanowi próbę wypełnienia dotkliwej luki w badaniach nad tym pisarzem. Książka stawia sobie zasadniczo trzy cele: Po pierwsze, chce pokazać, jakie było oddziaływanie biblijnego świata językowego (obrazów, metafor, rejestrów stylistycznych i tekstów) na rozwój języka poetyckiego i konstrukcję dzieł oraz na refleksję poetologiczną Jean Paula. W jaki sposób język biblijny przyczynił się do stworzenia nowych (sieci) pojęć i form oraz z jakim napięciem i ryzykiem wiązały się te procesy? Książka uwzględnia tu rolę takich charakterystycznych dla Jean Paula sposobów przyswajania zasobów biblijnych jak humor, frywolność, ironia i parodia. Pyta zatem także, jakie konsekwencje niesie ze sobą fakt, że pisarz przenosi do swojej poezji językowy świat biblijny, jednocześnie ironizując i parodiując zarówno ten świat jak i własne strategie i metody transformacji. Po drugie, książka odpowiada na pytanie, jakie znaczenie miały dla pisarstwa Jean Paula wysoko wyspecjalizowana metodologia i praktyka analizy tekstu, rozwijające się w Niemczech w ramach prężnej w XVIII w. oraz na przełomie XVIII i XIX w. krytyki i filologii biblijnej. Chodzi tutaj głównie o korelacje w dziedzinie technik i strategii pisarskich oraz powstających w tym czasie koncepcji tekstu, dzieła, pisarstwa i autorstwa. Po trzecie, książka bada indywidualne odmiany 'sekularyzacji' (rozumianej jako kategoria procesowa) w tekstach Jean Paula. Czy w jego ambiwalentnym i prowokującym pisarstwie dostrzec można także procesy odwrotne do dominujących w literaturze niemieckiej pod koniec XVIII w. tendencji do 'odczarowywania' świata? Czy można mówić o wzajemnym przenikaniu się procesów sekularyzacji i chrystianizacji? W jakim stopniu dzieło Jean Paula rzuca dodatkowe światło na złożony problem sekularyzacji literackiej na przełomie XVIII i XIX w.?

Korpus tekstów i metody

W książce uwzględniona została cała twórczość Jean Paula, zgodnie z rozumieniem jego dzieła jako swoistej 'poetyckiej encyklopedii' (Wolfgang Proß), sieci wypowiedzi, obrazów, figur etc., które przekraczają granice pojedynczych dzieł, wzajemnie do siebie nawiązując. Dla utrzymania jasności wyводу w częściach analitycznych (rozdz. III–V) monografia wychodzi od trzech reprezentatywnych dzieł Jean Paula: głównego pisma estetyczno-poetologicznego *Vorschule der Ästhetik* (pierwsze wyd. 1804) oraz dwu powieści, *Hesperus* (pierwsze wyd. 1795) i *Leben Fibels* (pierwsze wyd. 1812). Dzieła te, należące do różnych okresów twórczości, wyznaczają tematyczne punkty ciężkości prowadzonych badań. W rozdziałach dotyczących *Vorschule* jest to oparta na języku biblijnym poetologiczna metaforyka, w rozdziałach dotyczących *Hesperusa* właściwości idiomu poetyckiego, mające swe źródła w języku Biblii Lutra i zapośredniczone w dużej mierze przez mistykę i pietyzm. Rozdziały dotyczące późnej powieści *Leben Fibels* skupiają się na paralelach między koncepcjami poetologicznymi rozwiniętymi w ramach krytyki biblijnej a

własnymi koncepcjami Jean Paula. Obok dzieł opublikowanych za życia książka uwzględnia także spuściznę autora, bogatą korespondencję i przede wszystkim dostępne dopiero od niedawna obszerne ekscerpty, wiążące się bezpośrednio z dziełami wydanymi. Ekscerpty dokumentują intensywną dyskusję pisarza z różnymi prądami intelektualnymi i toczącymi się głównie od połowy XVIII w. debatami wokół Biblii. Wgląd w ekscerpty pomógł mi zinterpretować i uporządkować odniesienia biblijne w głównych dziełach, w szczególności udowodnić niektóre hipotezy badawcze, oraz zwrócić uwagę na pewne charakterystyczne dla przełomu XVIII i XIX w. formy recepcji wiedzy biblijnej i ich związki z dyskusjami filozoficznymi i teologicznymi. Zapiski Jean Paula, które przytaczam i szczegółowo analizuję w perspektywie teologiczno-filozoficznej oraz filologicznej, nie były do tej pory uwzględniane w badaniach nad tym pisarzem.

W przypadku Jean Paula odniesienia do Biblii nie dotyczą tylko tekstów Starego i Nowego Testamentu, lecz również szeregu tradycji egzegetycznych, ikonograficznych i literackich oraz różnych form pobożności, zarówno protestanckiej, jak i katolickiej. Pisarz odwołuje się do wiedzy, jaka nagromadziła się wokół Księgi Ksiąg na przełomie kilku stuleci w wyniku jej funkcjonowania w obrębie różnych mediów (sztuka, liturgia, popularna literatura religijna etc.) i dyskursów. Aby zbadać złożoność korespondencji między Biblią a literaturą w dziele Jean Paula, konieczne były zatem różne podejścia analityczne, m.in. uwzględnienie historii recepcji i użycie Biblii oraz recepcji wpływających z niej wyobrażeń i koncepcji. Główną metodą wykorzystaną przy opracowaniu tematu była analiza tekstów Jean Paula w ujęciu intertekstualnym, którą uzupełniłam krytycznym rozpatrzeniem cytowanych pojęć, metafor, modeli etc. w perspektywie historyczno-teologicznej i historyczno-filozoficznej. Podstawą analiz było porównanie tekstów (hipertekstów/posttekstów Jean Paula i pretekstów biblijnych) oraz uwzględnienie historii dyskursów związanych z Biblią i istotnych dla Jean Paula kontekstów, jak pietyzm, racjonalistyczna krytyka biblijna czy badania historyczno-krytyczne. Analizy opierają się na różnych modelach intertekstualności, głównie na koncepcji dialogiczności Michaiła Bachtina. Wbrew temu, co o cytatach biblijnych mówił sam Bachtin, odniesienia czy wręcz cytaty biblijne w dziełach Jean Paula dają się opisać jako 'wyrazy dwugłosowe', 'wewnętrznie zdialogizowane', a zatem posiadające potencjał dialogiczny, i tym samym jako elementy mowy zdecentralizowanej i polifonicznej. Ponieważ za pomocą intertekstualności nie da się uchwycić wszystkich wariantów ambiwalentnego użycia Biblii przez Jean Paula, w szczególności w jego refleksji teoretycznej, praca odwołuje się także do dziedziny poetyki wiedzy (Wissenspoetik), a w częściach dotyczących dzieł fikcjonalnych do metod analizy dyskursu, precyzując dla potrzeb analizy pojęcie 'wiedzy biblijnej'.

Budowa i etapy analizy

Książka składa się z sześciu części. W pierwszej, w której omawiam stan badań oraz cele i metody

badawcze, najwięcej miejsca poświęcam kluczowemu dla pracy pojęciu sekularyzacji. Leżące u podstaw książki rozumienie sekularyzacji nawiązuje w pierwszym rzędzie do kanonicznego studium Hansa Blumenberga *Die Legitimität der Neuzeit* (pierwsze wyd. 1966) oraz do nowszych religioznawczych i kulturoznawczych badań nad sekularyzacją. Blumenberg, podobnie jak jego następcy, kwestionuje, jakoby u początków nowoczesności leżało radykalne zerwanie z tradycją, tzn. jakoby nowoczesność jawiła się jako coś w rodzaju totalnego początku, który oznacza, że religia została 'zsekularyzowana' i traci tym samym swą moc oddziaływania. Z interdyscyplinarnymi badaniami ostatnich dwu dekad, odrzucającymi tezę o sekularyzacji jako wielkiej teorii nowoczesności (H. Lehmann, S. Weigel, U. Ruh, S. Pott/J. Schönert, S. Vietta/H. Uerlings, H.-J. Schott) książka dzieli dalej przekonanie, że procesu sekularyzacji nie można postrzegać jako rozwoju linearnego, pozbawionego momentów opóźniających i wolnego od oddziaływania tendencji przeciwnych. Na przełomie XVIII i XIX w. można mówić raczej o wzajemnym przenikaniu się fenomenów religijnych z niewątpliwie dominującymi fenomenami niereligijnymi, o przesunięciach, które nie są płynne i jednoznaczne, lecz właśnie nieciągłe i niejednoznaczne. Książka nawiązuje zatem do badań, które nie rezygnują z kłopotliwego pojęcia sekularyzacji, ale w oparciu o bogatą tradycję (E. Troeltsch, H. Blumenberg) mówią o jej ambiwalencji, kwestionując tym samym prostą tezę o sekularyzacji jako 'przełożeniu' czy 'przeniesieniu' teologii do poetyki i tym samym jako historii strat. Według Vietty sekularyzacji nie można postrzegać jako pożegnania religii, lecz jako proces jej transformacji i nadawania nowych znaczeń, gwarantujący, że religia jest na różnorake sposoby obecna do dziś. Aby uchwycić charakter zachodniej sekularyzacji, Vietta proponuje w tym kontekście dwie kategorie temporalne: 'załamanie' (Bruch) i 'kontynuację' (Kontinuität), oznaczające odpowiednio zerwanie z tradycją oraz jej ukryty ciąg dalszy, przy czym właśnie w dalszym oddziaływaniu tradycji dostrzega moment wyróżniający nowoczesną sekularyzację. Zaproponowane tu pojęcia okazały się niezmiernie przydatne do opisu ambiwalentnego stosunku Jean Paula do religii w analitycznych częściach pracy. Z jednej strony pisarz sytuuje swoje teksty *explicite* w tradycji judeochrześcijańskiej, sięgając po metafory i pojęcia biblijne w kluczowych momentach swych pism, np. gdy definiuje, czym jest 'poezja', 'metafora', 'gra językowa' czy 'charakter'. Z drugiej permanentnie ironizuje i parodiuje tę tradycję, dystansując się niejako od cytowanego dziedzictwa.

W drugiej części książki, zatytułowanej *Das Bibelverständnis um 1800 und Jean Pauls (Ab)wege zum Buch der Bücher* dokonałam najpierw przeglądu najważniejszych współczesnych pisarzowi dyskursów związanych z Biblią i tendencji egzegezy biblijnej, skupiając się przede wszystkim na autorach z różnych względów ważnych dla Jean Paula (II.1). Uwzględnione zostały m.in.: rozwój metody historyczno-krytycznej (J.S. Semler, J.G. Herder), racjonalistyczna krytyka Biblii (H.S.

Reimarus, G.E. Lessing), badania filologiczno-historyczne (J.D. Michaelis, J.A. Ernesti, J.S. Vater, B. Kennicott) oraz egzegezy podkreślające materialność i tekstowość Księgi Ksiąg, w szczególności ważny dla rozdziałów analitycznych dyskurs tzw. „wyższej krytyki“ Pięcioksięgu Mojżesza (niem. „Höhere Kritik' des Pentateuchs“): istotne dla Jean Paula studium Johanna Gottfrieda Eichhorna *Einführung in das Alte Testament* oraz badania nowotestamentowe (J.J. Griesbach, G.E. Lessing, J.G. Eichhorn, J.G. Herder, F. Schleiermacher). Konteksty te, w rozdziale przeglądowym jedynie zarysowane, uzupełniam i pogłębiam w częściach III-V pracy, co wiąże się z ich bezpośrednim znaczeniem dla omawianych utworów Jean Paula. Najwięcej miejsca w rozdziale II.1 poświęcam dyskusji wokół 'poezji biblijnej', sięgającej swymi korzeniami do patrologii (św. Augustyn, św. Hieronim). Uwzględniam tutaj dzieła najważniejszych w kontekście Jean Paula egzegetów, takich jak R. Lowth, Samuel G. Lange, S.J. Baumgarten, J.A. Cramer, skupiając się głównie na pismach J.G. Hamanna i J.G. Herdera, m.in. na jego *Briefe, das Studium der Theologie betreffend, Älteste Urkunde des Menschengeschlechts* oraz *Vom Geist der Ebräischen Poesie*. W drugim rozdziale tej części (II.2) rekonstruuje stosunek Jean Paula do Księgi Ksiąg w aspekcie biograficznym. Opieram się przy tym na rozsianych po całej twórczości wypowiedziach, listach z różnych faz twórczości, niebadanych do tej pory ekscerptach oraz pismach dotyczących kwestii wychowania i polityki. Określając stosunek pisarza do toczących się ówczesnie dyskusji na temat Biblii, wykazuję m.in., że odrzuca on dogmatyczną egzegezę Biblii oraz popularną na przełomie wieków wykładnię typologiczno-etymologiczną reprezentowaną m.in. przez J.A. Kannego, opowiadając się jednoznacznie za metodą historyczno-krytyczną, reprezentowaną przez Herdera. W ekscerptach Jean Paula znajdziemy wypisy z najnowszych badań z dziedziny krytyki Starego i Nowego Testamentu, np. prace na temat historii edycji tekstów, różnych wariantów tekstowych niektórych ksiąg NT (autorstwa Griesbacha, Semlera etc.) czy badania na temat żydowskiego i chrześcijańskiego kanonu. Dyskusje te znajdują – jak dowodzę w częściach analitycznych książki – bezpośrednie odzwierciedlenie w strategiach pisarskich i technikach narracyjnych Jean Paula oraz w stale obecnej w jego dziełach metarefleksji.

W obszernej części III książki, której przedmiotem są metafory poetologiczne, zarysowane zostały najpierw założenia wstępne badań, z uwzględnieniem własnego warsztatu poetyckiego pisarza, m.in. jego encyklopedystyki (III.1). Szczególną uwagę poświęciłam Jean Paulowskiej poetyce wiedzy i teorii dowcipu, jego teorii metafory oraz problemowi dualizmu ducha i materii (*commercium mentis et corporis*), znajdującemu swe odbicie w prawie wszystkich interesujących mnie metaforach *Vorschule*. W następujących po rozdziale przygotowawczym rozdziałach analitycznych (III.2-III.8) zbadałam wybrane reprezentatywne metafory poetologiczne, bezpośrednio wyrastające z tradycji biblijno-chrześcijańskiej. Zaproponowałam następujący

podział: *Die Metaphorik des Abendmahls* (III.2), *Die Metaphorik der Inkarnation* (III.3), *Die Metaphorik der unbefleckten Empfängnis* (III.4), *Die Metaphorik der Schöpfung* (III.5), *Die Metaphorik der Himmel- und Höllenfahrt* (III.6) oraz *Die Metaphorik der Tabor-Verklärung* (III.7). Wielu z wyróżnionych tu przeze mnie metafor nie uwzględniano jeszcze w badaniach nad Jean Paul'em, np. parodystycznej metaforyki Niepokalanego Poczęcia NMP, którą postrzegam jako model przeciwny do raczej afirmatywnych metafor, opartych na figurze inkarnacji, czy metafory Przemienienia Pańskiego (u Jean Paula „Tabor-Verklärung“). W przypadku tej ostatniej wykazałam, że Jean Paul jest pierwszym niemieckim pisarzem, który przenosi tę chrześcijańską figurę na procesy estetyczne (mówi bowiem o poetyckim przemienieniu na górze Tabor!), uwyrażając jednocześnie jej biblijne pochodzenie. Pojęcie 'przemienienia' jako kategoria estetyczna pojawia się w niemieckiej poetyce zatem już na przełomie XVIII i XIX w., a nie dopiero w realizmie poetyckim drugiej połowy XIX w., jak się mylnie przyjmuje. Produktywna dla rozważań nad poetologią Jean Paula okazała się ponadto teza Blumenberga o ambiwalencji językowych 'sekularyzatów', która polega według filozofa na manifestującej się w biblijnych metaforach poetologicznych 'nieskończonej niezgodności' między idealnością, do której te metafory nadal odnoszą, a językowym resp. literackim przedstawianiem niespełnienia tej idealności. Mówiąc językiem Blumenberga, Jean Paul odkrywa ironiczną dyspozycję języka teologicznego, dzięki której 'skończony fakt' może zostać skompromitowany wobec 'nieskończonej idealności', a więc np. autor jako stwórca wobec Stwórcy biblijnego. We wszystkich rozdziałach tej części staram się ponadto pokazać, jak inni autorzy tworzący na przełomie wieków traktowali przywoływane przez Jean Paula figury i teksty, wykazując w ten sposób indywidualny, często nowatorski wkład pisarza w proces tworzenia i rozwoju pojęć i teorii. Na przykład omawiając metaforykę inkarnacji, którą pisarz posłużył się w definicji metafory (§ 49) i charakterów poetyckich (§ 58), analizuję wybrane użycia tej figury w pismach Goethego, Moritza, Herdera i Hamanna, rekonstruując jednocześnie ówczesne teorie języka i metafory, które również znalazły swe odbicie u Jean Paula. Uwzględniając całość dzieła pisarza, tzn. nie tylko *Vorschule*, ale także utwory fikcyjne, mogłam już w części dotyczącej estetyki wykazać, że pisarz zupełnie różnie funkcjonalizuje te same metafory i figury biblijne. Podczas gdy w pismach estetycznych mamy z reguły do czynienia z użyciem afirmatywnym, w dziełach fikcyjnych dominują humor i parodia, ocierające się niejednokrotnie o blasfemię i wiążące się niekiedy z radykalnym przewartościowaniem. I tak, dla przykładu, z jednej strony w *Vorschule der Ästhetik* Jean Paul definiuje poezję jako „przeistoczenie chleba w boskość“ („Brotverwandlung ins Göttliche“), z drugiej – w jednej z powieści – opisuje (katolicki) rytuał Eucharystii jako „hokuspokus“. Afirmatywne ujęcie poezji jako przeistoczenia zostaje zatem osłabione przez parodystyczną inscenizację Eucharystii (III.2), odnosząc jednocześnie do dwu

przeciwstawnych 'twarzy' poetyki Jean Paula ('Janusköpfung'). Właśnie w rozdziałach tej części konieczne okazało się dokładne rozpatrzenie cytowanych metafor i pojęć w perspektywie historyczno-teologicznej. Jak wykazałam, Jean Paul odwołuje się do różnych etapów ich teologicznej wykładni, co determinuje adekwatne rozumienie nowych zastosowań. Powołując się np. na theologoumenon 'wstąpienia Chrystusa do piekieł', aktualizuje konkretną, a mianowicie opierającą się na tekstach psalmów starotestamentalnych wykładnię Martina Lutra, która została odrzucona przez osiemnastowieczną teologię protestancką (m.in. przez Schleiermachera). W innych metaforach Jean Paul aktualizuje natomiast np. wykładnie katolickie, jak choćby w osobliwej poetologicznej grze z dogmatem o Niepokalanym Poczęciu NMP czy z pojęciem otchłani ('limbus infantum'). Z punktu widzenia metaforologii (Blumenberg) metafory poetologiczne tego pisarza przedstawiają zatem typowe dla epoki reakcje na zasadniczo nierozwiązywalne i niedające się ująć pojęciowo problemy. Ich historyczność i zmienność polega na tym, że mogą zostać wzbogacone o nowe wykładnie i w ten sposób zmienione niejako od wewnątrz. Obraz wprawdzie pozostaje, zmienia się jednak związane z nim wyobrażenie. Aby zrozumieć, w jakim znaczeniu Jean Paul używa metafory wstąpienia do piekieł w swej słynnej definicji humoru, musiałam zrekonstruować historyczną zmianę wyobrażenia związanego z obrazem 'wstąpienie do piekieł' (III.6.4). Kończący część III ekskurs (III.8) zawiera analizę wielopoziomowej gry narratora z przypowieścią o Pannach Mądrych i Głupich (Mt 25,1-13) w należącym do *Vorschule* dygresyjnym tekście zatytułowanym *Diesjährige Nachlesung an die Dichtinnen*. Wykazałam m.in., że intermedialne cytaty z tej przypowieści otwierają w hipertekście zupełnie nową, w dotychczasowych badaniach jeszcze nieuwzględnioną płaszczyznę znaczeniową i tym samym służą głębszej polemice z pewnymi żywo dyskutowanymi na przełomie XVIII i XIX w. koncepcjami małżeństwa.

W części IV, w której centrum znajduje się sentymentalna powieść *Hesperus*, badam najpierw znaczenie Biblii w przekładzie M. Lutra dla rozwoju osobliwości stylistyczno-rytmicznych, dźwiękowych i metaforycznych oraz dla konstrukcji dłuższych jednostek narracyjnych (IV.1). Ponieważ Biblia Lutra oddziaływała na Jean Paula – jak już wspomniałam – nie tylko bezpośrednio, ale także przez pisma mistyczne, pietystyczne czy tzw. religijną 'literaturę budującą' ('Erbauungsliteratur'), zrekonstruowana została najpierw, w oparciu o ekscerpty i sygnały (słowa-klucze) w pismach publikowanych, recepcja tych tradycji przez Jean Paula. W dalszej kolejności przeanalizowane zostały wymowne sceny obrazujące złożoność odniesień do Biblii w tej powieści, przedmowy oraz fikcjonalne listy. Dowodzę, że bazują one – podobnie jak interakcje między postaciami powieści – na mistyczno-pietystycznych modelach komunikacji, w szczególności na relacji Bóg-dusza, modelu spowiedzi czy Pasji. Znaczenie Biblii Lutra dla konstrukcji dłuższych jednostek narracyjnych wykazuję natomiast na przykładzie obszernych Rozdziałów

Zielonoświątkowych (Pfingsttag-Kapitel), przywołujących obrazy Raju i jego zniszczenia. Szczególną uwagę zwracam na nieuwzględnioną do tej pory w badaniach przedmowę do tych rozdziałów, gdzie występujący w pierwszej osobie narrator w fikcyjnej rozmowie z Filipiną, swym żeńskim alter ego, wyjawia swe poetyckie wzorce, wskazując m.in. na dyskurs serca czy symboliczne „trzecie niebo“ w listach św. Pawła. W drugim rozdziale tej części skonfrontowane zostały dwie zupełnie różne postfiguracje postaci biblijnych – Emanuel jako postać imitująca biblijnego Jezusa i pochodzący z powieści *Komet* – Kain (IV.2). Na przykładzie tych postaci zaobserwować można nie tylko różnice w zastosowanych technikach figuracji, ale także istotną zmianę w sposobie funkcjonalizowania przez Jean Paula źródeł biblijnych w ogóle. Podczas gdy postać Emanuela da się opisać za pomocą pojęciowości 'imitatio Christi', postać łączącego w sobie różne tradycje egzegetyczne i jednocześnie permanentnie te tradycje reflektującego Kaina zinterpretować można jako swoistą meta-postać. Ilustruje on bowiem cały szereg problemów, jakie wiążą się z konstruowaniem postaci w nowoczesnej powieści, np. kwestię zapośredniczenia i medialności pierwowzorów tekstowych.

W skupiającej się na powieści *Leben Fibels* części V pracy, która jest moim zdaniem najbardziej innowacyjna dla badań nad Jean Paulem, dokonuję najpierw przeglądu odniesień do współczesnej pisarzowi krytyki biblijnej na przestrzeni całej twórczości, wyróżniając takie płaszczyzny jak metafory, porównania i dygresje, przypisy i rzeczywistość intradiegetyczną (V.1). Osobny podrozdział poświęcam śladom „wyższej krytyki“ Pięcioksięgu w powieści *Flegeljahre* (V.1.2.5), wychodząc od istotnego dla późnej twórczości nawiązania do badań J.G. Eichhorna nad Księgą Rodzaju. W rozdziale V.2 koncentruję się na zawiłych związkach-grach między pojęciami 'Bibel' i 'Fibel'² na różnych poziomach powieści oraz na odniesieniach do egzegezy Starego Testamentu, wykazując zbieżności między modelami tekstowymi i edycyjnymi, wypracowanymi przez takich badaczy jak Eichhorn, Ilgen czy Geddes z jednej strony, a własnymi koncepcjami poetologicznymi Jean Paula z drugiej. W rozdz. V.4 badam rolę ewangelii chrześcijańskich, rozumianych jako konkretne księgi NT i jako starożytny gatunek biografii idealnej, oraz osiemnastowiecznych badań nowotestamentowych dla struktury kompozycyjnej całej powieści. Wykazuję m.in., że powieść *Leben Fibels* (pol. *Życie Fibela*) można czytać zarówno jako parodię ksiąg ewangelicznych, jak również jako próbę wykorzystania pewnych starszych koncepcji, np. harmonii ewangelijnej (łac. *harmonica evangelica*). W dalszej kolejności rekonstruuje wybrane badania nad tekstami ewangelii i ich recepcję u Jean Paula. Skupiam się głównie na żywo dyskutowanych na przełomie XVIII i XIX w. hipotezach na temat powstania i edycji tekstów ewangelii, w szczególności na hipotezach

2 Fibel to imię głównego bohatera, ale też – w przekładzie na j. polski – po prostu elementarz. Fibel w powieści Jean Paula to zatem zarówno książka jak i jej rzekomy autor.

wzajemnych zależności (Griesbach, Mill, Grocjusz, Storr, Wettstein), hipotezie pierwotnej Ewangelii (Lessing, Eichhorn), hipotezie ustnej tradycji (Herder) oraz tzw. hipotezie diegez czy fragmentów (Schleiermacher). Dowodzę, że Jean Paul wykorzystał ww. hipotezy – tzn. ich aspekt filologiczny, a nie teologiczny – na wielu płaszczyznach swej powieści, w szczególności rozwijając własne modele narracyjne i kompozycyjne oraz innowacyjne dla literatury niemieckiej koncepcje tekstu, dzieła i autorstwa. Osobny rozdział w tej części książki poświęcam nieuwzględnionej dotychczas w badaniach nad Jean Paulem postaci Judasza (V.3). Wykazuję, że złożona konstrukcja postaci Judasza, nazywanego w powieści 'Judenchrist Judas', służy pisarzowi przede wszystkim do zobrazowania problemów natury semiotycznej oraz do ironicznej gry z ówczesnymi stereotypami. Wyrażne nawiązania do apokryficznej Ewangelii Judasza, o której istnieniu – jak dowodzę – pisarz wiedział, prowadzą ponadto do nieoczekiwanych wniosków na temat stosunku Jean Paula do biblijnej tradycji tekstowej jako takiej, a w szczególności do apokryfów. Książkę kończą ogólne uwagi na temat Księgi Ksiąg i poetyckiej innowacyjności Jean Paula (cz. VI).

Wnioski ogólne

– Odniesienia do Biblii i specjalistycznych badań biblijnych nie tylko są kompatybilne z nowoczesnością Jean Paula, lecz – co więcej – współkonstruuje wybitnie nowoczesne momenty jego pisarstwa. Innymi słowy, Biblia jest jednym ze źródeł nowatorstwa pisarza. Niektóre wypróbowane przez Jean Paula i częściowo charakterystyczne dopiero dla literatury dwudziestowiecznej, „modernistyczne” czy wręcz „postmodernistyczne” techniki narracyjne i strategie tekstowe mają swe źródło właśnie w fascynacji pisarza Księgą Ksiąg i wypracowanymi przez współczesną mu krytykę biblijną koncepcjami. Biblia oddziałuje w twórczości Jean Paula nie tylko jako zbiór metafor i cytatów, lecz także jako księga niehomogeniczna i trudna w recepcji, będąca wynikiem długiego procesu redakcyjnego i kompozycyjnego, wymagająca zatem zupełnie nowych sposobów podejścia do tekstu. Niemniej nie można tu mówić o jednostronnym wpływie czy bezpośrednim przejmowaniu pewnych form i modeli, lecz raczej o korelacji między dyskursami okołobiblijnymi z jednej strony, a dyskursami literackimi i krytycznoliterackimi z drugiej, które nie były jeszcze w tym czasie od siebie jednoznacznie oddzielone.

– Transformacje Biblii Jean Paula wpisują się zatem w historyczny proces sekularyzacji (z uwzględnieniem Blumenbergowskiej krytyki tego pojęcia), który właśnie w XVIII w. osiąga w niemieckiej literaturze pięknej swój punkt kulminacyjny. Jean Paul różni się od innych pisarzy (1) niespotykaną wręcz intensywnością odniesień (zarówno pod względem ilościowym jak i jakościowym) oraz (2) wyjątkowo wyraźnym oznaczeniem w tekście ich pierwotnego pochodzenia. Ad (1): Jean Paul odwołuje się nie tylko do kluczowych dla epoki i rozpatrywanych w ramach

różnych dyskursów pojęć i koncepcji, jak inkarnacja, komunია, stworzenie czy elementy historii zbawienia. W jego pismach znajdziemy także szeroką paletę oryginalnie wybranych obrazów, niewystępujących raczej u innych autorów, np. „zasłona Mojżesza“ („Decke Mosis“), „oczyszczenie świątyni“ („Tempelreinigung“) czy odniesienia do symboli ewangelistów. Nawiązania do Biblii oscylują generalnie między powagą a komizmem, afirmacją a odrzuceniem tradycji. Różnice w posługiwaniu się tradycją można dostrzec także w perspektywie diachronicznej, jak pokazuje przejście od projektu tzw. 'poetyki pocieszenia' ('Poetik tröstlicher Wunschbilder') w *Hesperusie* przez złożoną i niedającą się jednoznacznie przyporządkować teorię twórczości poetyckiej w *Vorschule* do parodii tradycyjnych modeli narracyjnych i gatunkowych (*Leben Fibels*). Ad (2): Jean Paul wyraźniej niż inni współcześni mu pisarze zaznacza religijne pole odniesienia swych metafor, tematyzując w ten sposób sam proces przenoszenia teologii do poezji w całej jego złożoności. Strategia ta jest szczególnie widoczna w transformacjach pojęcia 'przemienienie', które występuje u Jean Paula zawsze z określnikiem 'Tabor'. Poetyzacje te są zatem jeszcze bardziej radykalne niż np. u Klopstocka, który w *Mesjaszu* mówi o 'Przemienieniu na Górze Tabor' ('Verklärung auf Tabor') tylko w znaczeniu religijnym. Jean Paul aktualizuje natomiast pierwotne znaczenie cytowanego obrazu, przenosi je jednak do kontekstów poza-religijnych, estetyczno-poetyckich, wydobywając z niego swoisty moment poetologiczny.

– Transformacje Księgi Ksiąg w twórczości Jean Paula można określić generalnie jako ambiwalentne w sensie Vietty. Dobrym przykładem tej ambiwalencji jest Jean Paulowska teoria humoru, która opiera się na tradycyjnych pojęciach i obrazach, będąc równocześnie pierwszą definicją humoru w poezji i pierwszą w ogóle teorią humoru w Niemczech, a zatem osiągnięciem bez wątpienia nowatorskim. Wprawdzie 'wstąpienie do piekieł' i 'wniebowstąpienie' mitologicznego Meropsa, symbolizującego humor w § 33 *Vorschule*, można zinterpretować dosłownie jako wznoszenie się ku niebu i upadek na ziemię, niemniej aktualizacji ulega tu także potencjał znaczeniowy odpowiednich theologoumenów, które w osiemnastowiecznej teologii protestanckiej same już funkcjonują jako metafory. Podróż, jaką odbywa Merops (humor) nie jest w związku z tym całkowicie 'zsekularyzowana', lecz charakteryzuje się nieredukowalną dwuznacznością: niebo w definicji Jean Paula to zarówno „heaven“ jak i „sky“. Poezja Jean Paula czerpie z wieloznaczności tego typu obrazów, inscenizując niejako ambiwalencję i nieciągły charakter procesów sekularyzacji. W odniesieniu do poetologicznych metafor *Vorschule* można mówić nawet o 'sakralizacji' czy 'chrystianizacji' estetyki. Niemniej również i ta koncepcja nie jest realizowana przez poetę konsekwentnie, lecz stale relatywizowana przez dochodzącą do głosu ironię (nawet w obrębie samej *Vorschule*).

– Dzięki koncentracji na trzech reprezentatywnych dziełach z różnych faz twórczości wypracowane

zostały trzy dziedziny twórczego zastosowania Biblii w pismach Jean Paula. Rozdziały dotyczące *Vorschule* wykazały, że pisarz nawiązuje do tradycji biblijnej po to właśnie, by sprawdzić jej nośność i efektywność dla celów poetologicznych, nie przejmując jednak ani pretensji do prawdziwości ani zakresu obowiązywania religii. Metafory biblijne rozwijają swój potencjał znaczeniowótórczy przede wszystkim w Jean Paulowskiej teorii poezji i metafory, obrazując w sposób szczególnie efektowny syntetyzującą moc poezji i metafory. Jednak moment poetologiczny tych metafor nie wyczerpuje się w ich funkcji pojednawczej. Uwzględniając sprzeczności i ambiwalencje, jakie wiązały się z rozumieniem tych figur w dyskursach teologicznych w Niemczech na przełomie XVIII i XIX w., wykazałam, że już w 'pojednawczej' metaforyce *Vorschule* zawarta jest zapowiedź rozdźwięku między duchem a materią, światem wewnętrznym i zewnętrznym, który będzie charakterystyczny dla poetyki późnego Jean Paula. Warto zauważyć, że także inne projekty teoretyczne pisarza, integrujące zarówno idee oświeceniowe jak i wczesnoromantyczne, opierają się na języku teologii, np. jego oryginalna teoria podmiotu, którą można odczytać jako antropomorfizację metafizyki. Odniesienia Jean Paula do różnych elementów tradycji religijnej zdają się mieć zatem tylko z pozoru charakter wyłącznie retoryczny. Ponadto pisarz nieustannie 'i-gra' z wyjątkowością Biblii jako tekstu sakralnego, zachowując – nawet polemicznie – pamięć o jej szczególnym statusie księgi świętej. To posługiwanie się dyskursem o wyjątkowym charakterze Biblii okazuje się dla poetologii Jean Paula szczególnie owocne. Właśnie tutaj bowiem moment religijny staje się swoistym momentem poetologicznym.

– Na przykładzie powieści *Hesperus* wykazałam intensywność i złożoność oddziaływań języka biblijnego i opartych na nim modeli komunikacyjnych na nowoczesną powieść sentymentalną. Nawiązania do języka Biblii Lutra, zapośredniczone w tej powieści przez mistykę, pietyzm i tzw. pisma budujące, zidentyfikowane zostały nie tylko na płaszczyźnie słownictwa i metaforyki, lecz także na płaszczyźnie stylistyczno-rytmicznej i dźwiękowej oraz w odniesieniu do większych jednostek narracyjnych. Szczególnie efektywna okazała się analiza fikcyjnych listów, które podejmują – jak wykazałam – obrazowość psalmów starotestamentalnych i charakterystyczny dla nich rytm. Realizowany w tej korespondencji sentymentalny model komunikacyjny opiera się w znacznym stopniu na transformacjach dramatyzmu i dysocjacyjnej struktury poetyckiej Pieśni nad Pieśniami. Niemniej także i ten model zostaje jeszcze w tej samej powieści zde(kon)struowany. Dokonujący się na płaszczyźnie metafor dramatyczny zwrot niosących pocieszenie obrazów Raju i Pięćdziesiątnicy ma konsekwencje poetologiczne: zapowiada nieuchronny odwrót od sentymentalnej poetyki pocieszenia, której śladów na próżno szukać w późnych dziełach. W zestawieniu obrazów ufności i pustki ujawniają się już w *Hesperusie* dwa krańce estetyki Jean Paula, co prowadzi do wniosku, popartego także innymi analizami, że nawiązaniom do Biblii

towarzyszy u tego pisarza generalnie daleko idący sceptycyzm. Jego dzieło przedstawia wirtuozowską inscenizację niepewności, której nie wolno zneutralizować.

– Wpływ Biblii i filologii biblijnej na strategie pisarskie i koncepcje poetologiczne uwidocznił się najwyraźniej w analizach powieści *Leben Fibels*. Chodzi tu głównie o rozwijającą się w ówczesnych badaniach biblijnych oraz u Jean Paula koncepcję pisarstwa jako procesu wtórnego – jako odpisywania i kompilowania – jak również wyobrażenie o tekście jako czymś w rodzaju palimpsestu i związany z tym problem zależności (pre)tekstów wobec siebie. Na uwagę zasługuje ponadto koncepcja podwójnego czy wielokrotnego autorstwa, która rozwinęła się w egzegezie Pięcioksięgi i historyczno-krytycznej egzegezie NT, znajdując u Jean Paula wyraźną paralełę nie tylko w *Leben Fibels*, ale także w takich powieściach jak *Siebenkäs* czy *Flegeljahre*. Dzięki wprowadzeniu takich figur jak 'zbieracz' ('Sammler'), 'kompilator', 'ostatni redaktor' czy 'ewangelista', które łączą obydwie dyskursy, pisarz rzuca krytyczne światło na postulat pełnej autonomii literatury, jaki zdaje się najpierw stawiać, przywołując obraz judeochrześcijańskiego Boga-Stwórcy (*Vorschule*). W powieści *Leben Fibels* temu modelowi autorstwa zostaje przeciwstawiony równie atrakcyjny model autora 'słabego' (narrator jako ewangelista).

– Dzięki wykorzystaniu w książce listów i obszernych zbiorów ekscerptów, obejmujących cały okres kreatywności pisarza, mogłam udowodnić, jak dobrze Jean Paul orientował się we współczesnych badaniach nad Biblią i jak bardzo się nimi fascynował, w szczególności wyzwaniami filologicznymi, jakie niesie ze sobą tekst biblijny w swej złożoności. Mogłam ponadto wykazać (w części V), że refleksyjne samookreślenie narratora w dziełach fikcjonalnych ma swe źródła właśnie w intensywnych studiach realnego autora Jean Paula nad krytyką biblijną. Dlatego wyrazów-sygnatów w dziełach publikowanych za życia, np. 'Urkunde', 'critica sacra', 'Kennikotischer Almosensammler' etc., które odnoszą do wiedzy nagromadzonej w ekscerptach, nie można traktować tylko jak dowcipnych, uczonych wtrętów, czy jedynie ornamentów, jak czyniono do tej pory. Wskazują one na te koncepcje poetologiczne, które były konstytutywne dla poetyki autorskiej Jean Paula. Również w tym wypadku nie chodzi o bezpośrednie przejmowanie gotowych modeli, lecz o transformacje pewnych złożonych zagadnień, które poeta wykorzystuje do swych własnych celów, jak ma to miejsce choćby w przypadku refleksji nad kanonicznością w literaturze, która wypływa z zainteresowań pisarza kanonem biblijnym.

Ewentualne wykorzystanie wyników moich badań

Książka może stanowić punkt wyjścia do dalszych badań nad związkami Biblii i literatury w dziełach Jean Paula, a także generalnie w piśmiennictwie przełomu XVIII i XIX w. Wiele ważnych kwestii, które nasuwały się podczas analiz, nie zostało ze względu na brak miejsca dostatecznie rozwiniętych, np. transformacje postaci Maryi czy fascynujący według mnie na wielu

plaszczyznach obraz Żydów. Osobną monografię można by poświęcić postaci Jezusa i jej produktywności dla dyskursów literackich, gdyż – jak przypuszczam – to właśnie przeprowadzone przez Jean Paula eksperymenty utorowały drogę dla szeregu pisarzy XIX-wiecznych, niewątpliwie także dla Nietzschego. W końcu warto by na jeszcze szerszą skalę – uwzględniając np. takie dzieła jak *Flegeljahre* czy *Komet* – przeprowadzić badania nad medialnymi, estetycznymi i poetologicznymi implikacjami Biblii, w szczególności w odniesieniu do nieomawianych w książce koncepcji tekstu i autorstwa, jak choćby rozwijanych przez Jean Paula modeli (auto)biograficznych.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych (artystycznych)

Za główne osiągnięcie naukowo-badawcze w tej części dorobku uważam monografię pt. *Verdichtete Sprachlandschaften. Paul Celans lyrisches Werk als Gegenstand von Interpretation und Übersetzung* (wyd. Carl Winter, Heidelberg 2004), która jest opublikowaną wersją mojej rozprawy doktorskiej, obronionej w r. 2003. W książce tej zajmuję się możliwościami interpretacji i przekładu liryki Paula Celana, stawiając sobie trzy cele: (1) interpretację wierszy Celana ze wszystkich okresów twórczości, (2) zbadanie jakości ich przekładów na język polski, a zwłaszcza ich wartości estetycznych i wysnucie wniosków o specyficznych możliwościach języka niemieckiego i polskiego, (3) opisanie głównych tendencji w recepcji Celana w Polsce i próbę odpowiedzi na pytanie, jak adaptuje się Celan do polskiego systemu odniesień literackich. Opis ten jest poparty bogatą dokumentacją bibliograficzną obejmującą lata 1959-1999. Ponadto książka podejmuje szereg kwestii ogólnych związanych z przekładem literackim, np. problem (nie)przekładalności poezji czy – w oparciu o założenia literaturoznawcze, translatologiczne i filozoficzne – próbę wypracowania możliwie precyzyjnie zdefiniowanego metajęzyka, za pomocą którego dałoby się przeprowadzić możliwie adekwatne analizy porównawcze. Książka pokazuje m.in., że w przypadku Celana kryteria przeprowadzenia analizy relewantnej dla przekładu muszą uwzględniać także osobliwości jego idiomu poetyckiego, w szczególności zakorzenienie w tradycji żydowskiej, ekstensywne stosowanie terminów technicznych z j. specjalistycznych (medycyny, geologii, historii sztuki etc.) czy eksperymenty semantyczne i syntaktyczne, jak np. zasadę asyntaktycznego stawiania słów, a także jego własną poetologię wiersza i przekładu. Mimo różnej jakości omawianych tłumaczeń można wyciągnąć wniosek, że przekłady dają polskiemu czytelnikowi wyobrażenie o poetyckim idiomie Celana. Co więcej, jego poezja jest źródłem językowego nowatorstwa, mimo, a może właśnie dlatego, że j. polski jest ze względów systemowych niegościenny dla poety. Szczególnie tłumaczenia późnych wierszy zdają się rozszerzać

granice polszczyzny i wzbogacać język poetycki o nowe wymiary, np. dzięki zastosowaniu w poezji na tak szeroką skalę wyrazów z języków specjalistycznych.

Moje pozostałe publikacje można podzielić na cztery następujące kategorie: (1) Poetyka przekładu literackiego i przekład literacki, (2) Paul Celan i liryka niemieckojęzyczna XX w., (3) Związki między Biblią / krytyką biblijną a literaturą od XVIII w. po współczesność, (4) Estetyka i literatura niemiecka przełomu XVIII i XIX w. (głównie Jean Paul).

Ad 1. Poetyka przekładu literackiego i przekład literacki

Publikacje należące do tego pola badawczego dotyczą specyfiki przekładu literackiego i szeroko rozumianej poetyki przekładu literackiego, wiążą się więc z zagadnieniami podejmowanymi w rozprawie doktorskiej. Po pierwsze chciałam tu wyróżnić dwie publikacje, które zajmują się Celanowską poetologią wiersza i przekładu, stanowiąc tym samym uzupełnienie badań zaprezentowanych w doktoracie. W pierwszej z nich pt. *Martin Buber und Paul Celan. Zur Poetik des Dialogs* (II.A.3) badam wpływ Buberowskiej filozofii dialogu na poetologię i poezję Celana, rekonstruując kontekst realnego spotkania obu autorów i odniesienia intertekstualne. Ślady Buberowskiej 'zasady dialogicznej' odnajduję w Celanowskiej poetologii spotkania (*Bremer Rede i Meridian*) oraz identyfikuję ją jako zasadę poetycką w wierszach. Na przykładzie wczesnego wiersza „Lob der Ferne“ (1948) i późnego utworu „DU SEI WIE DU“ (1970) wykazuję, że zasada ta – stale obecna – jest przez poetę różnie realizowana, co wiąże się z rozwojem jego idiomu w ogóle. O krok dalej idę w artykule pt. *Der dialogische Impuls als Übersetzerisches Prinzip im Übersetzungswerk Paul Celans* (II.B.18), którego podstawą jest referat wygłoszony na konferencji „Celan and the Poetics of Translation“ na uniwersytecie w Londynie. Pokazuję tutaj, że zasada dialogiczna stanowi nie tylko zasadę strukturalną w samej poezji Celana, lecz jest także zasadą rządzącą jego własnymi przekładami. Artykuł skupia się na poetyce przekładu Celana, egzemplifikując ww. tezę na jego autorskich przekładach z j. rosyjskiego. Analizowane są dwa wiersze Osipa Mandelstama w przekładzie Celana: „Eta nocz“ oraz „Otrawlen chleb i wosduch wypit“. Do tej grupy prac zaliczam dalej publikacje bezpośrednio wypływające z doktoratu, w szczególności artykuł pt. *Zur Übersetzbarkeit später Gedichte Paul Celans ins Polnische*, opublikowany w czasopiśmie „Text & Kritik. Zeitschrift für Literatur“ (II.A.4), w którym przedstawiam część rezultatów dotyczących przekładalności późnych wierszy Celana na j. polski. Oraz dwa późniejsze artykuły, które bazują wprawdzie na analizach z doktoratu, rozszerzają jednak perspektywę badawczą o takie kwestie jak kategoria obcości (II.B.12) czy problem związku między przekładem a interpretacją. Czy przekład to zawsze nieudana interpretacja czy wręcz przeciwnie, stanowi on także szansę dla interpretacji? Na przykładzie polskich przekładów „Psalmu“ wskazuję

na szanse przekładu jako interpretacji dla wzbogacenia możliwości językowych w kulturze docelowej i poszerzenia świadomości (II.B.24). Obok artykułów i wystąpień dotyczących polskich przekładów i poetyki Celana jestem także autorką prac na temat poetyki przekładu takich myślicieli niemieckich, zakorzenionych w tradycji żydowskiej, jak Walter Benjamin, Franz Rosenzweig i Martin Buber. Rezultatem mojej fascynacji filozofią W. Benjamina, a w szczególności jego teorią języka i przekładu, jest artykuł pt. *Walter Benjamins Übersetzungstheorie. Zur Anwendbarkeit einer 'Utopie'* (II.B.10), w którym w oparciu o esej filozofa *Die Aufgabe des Übersetzers* rekonstruuje najpierw jego teorię przekładu, pytając w drugiej części o możliwość jej praktycznego zastosowania – wskazuję na próbę jej integracji do teorii działania translatorskiego przez Hansa J. Vermeera, w badaniach nad Celanowskimi przekładami poezji (w eseju Petera Szondiego o Celanowskich przekładach Szekspira) czy w końcu na jej produktywność dla poetyki przekładu współczesnych poetów (Yoko Tawada). W szkicu pt. *Hieros Gamos – Święte wesele. Biblia hebrajska w przekładzie Martina Bubera i Franza Rosenzweiga, ze szczególnym uwzględnieniem poetyki przekładu Rosenzweiga* (II.B.7) charakteryzuję natomiast niemiecki przekład Biblii hebrajskiej autorstwa Bubera i Rosenzweiga, analizując warsztat tłumaczy na przykładzie kilku problemów translatorskich. Szczególną uwagę poświęcam tutaj poetyce przekładu F. Rosenzweiga, którą rekonstruuje w kontekście żydowskiej tradycji hermeneutycznej. Właśnie ta swoista poetyka, organicznie zespolona z rozważaniami filozofa na temat języka i mowy, jak pokazuje dołączony do artykułu przekład jednego z pism filozofa w moim tłumaczeniu, pozwala lepiej zrozumieć niektóre kontrowersyjne decyzje w samym przekładzie Biblii, gdzie myśl teoretyczna bezpośrednio przekłada się na praktykę. W końcu do tej grupy prac zaliczam także jeden z moich wcześniejszych artykułów, który dotyczy *Fausta* J.W. Goethego jako nierozwiązywalnego problemu translatorskiego, co obrazuję na przykładzie czterech tłumaczeń części I dramatu autorstwa Emila Zegadłowicza, Władysława Kościelskiego, Feliksa Konopki i Jacka St. Burasa. Artykuł ten wpisuje się w badania nad polską translatologią faustologiczną (II.A.1).

Ad 2. Paul Celan i liryka niemieckojęzyczna XX w.

W obszarze badań nad liryką niemieckojęzyczną XX w. chciałabym wyróżnić najpierw publikacje odnoszące się wprawdzie do twórczości Paula Celana, niemniej otwierające inne perspektywy badawcze niż perspektywa przekładu czy przekładalności. Zaliczam tutaj m.in. artykuł zatytułowany „*In eines Anderen Sache sprechen*“. *Überlegungen zu Paul Celans lyrischem Sprechen nach der Shoah*“ (II.B.13), który podejmuje temat możliwości poetyckiej mowy po Shoah. Na przykładzie trzech wierszy – „*Sprich auch du*“, „*Radix, Matrix*“ oraz „*Was geschah*“ – pokazuję, że poezja jest dla Celana nie tylko możliwością, lecz wręcz koniecznością mówienia 'w

sprawie Innego'. Upamiętnienie zamordowanych odbywa się w samym tekście wiersza, czemu służą między innymi puste miejsca czy realizowane w wierszu na różne sposoby milczenie. Milczenie jako zasada kompozycyjna liryki Celana współkonstruuje nowy porządek znaków po Shoah, przejmując funkcję ustanawiania sensu i tym samym funkcję etyczną: umożliwia dokonujące się wraz z każdym aktem lektury upamiętnienie. Tym samym także wiersze, które o Zagładzie mówią tylko pośrednio, poprzez sieć kryptycznych aluzji, dają świadectwo o niedającym się wypowiedzieć cierpieniu. Natomiast w artykule *Die Lyrik Paul Celans als Grenzdialog. Exemplifiziert am Gedicht „In eins“* próbuję zinterpretować poezję Celana jako swoisty dialog graniczny. Uwzględniając poetologię pisarza, dialog taki rozumiem po pierwsze jako rozmowę podmiotu znajdującego się na granicy zamilknięcia (i dodatkowo w 'sytuacji granicznej' w sensie Jaspersa) z 'Innym', czyli czytelnikiem, innymi autorami i tekstami, miejscami i wydarzeniami historycznymi. Jest to przekroczenie granicy w kierunku 'Innego'. Po drugie chodzi tu o dialog realizowany w samym tekście wiersza, tzn. o strategię dialogiczną służącą przekraczaniu granic w samym wierszu. Na przykładzie utworu „In Eins“ wyróżniam cztery typy takich strategii dialogicznych, sytuujące się na różnych płaszczyznach, i wykazuję, że wiersz Celana – jak sugeruje już sam jego tytuł – łączy granice, przewyższając je w spotkaniu z 'Innym'. W tym sensie właściwie całą lirykę Celana potraktować można jako złożony i otwarty na 'Inne' dialog graniczny. Jako kolejny w tej grupie chciałabym wymienić artykuł na temat recepcji P. Celana w Polsce, opublikowany w drugim, uzupełnionym wydaniu *Celan Handbuch. Leben – Werk – Wirkung* (II.B.31), w którym rozszerzam perspektywę badawczą z doktoratu, uzupełniając ją m.in. o szczególnie intensywną recepcję poety po r. 1999. W sumie wyróżniam trzy fazy recepcji Celana w Polsce, które wiąże z konkretnymi wydarzeniami wydawniczymi, wykazując, że w trzeciej z nich poeta na trwale zagościł w polskim kanonie literatury światowej. Do prac z tego zakresu zaliczam ponadto publikacje na temat innych autorów dwudziestowiecznych, na przykład artykuł o intertekstualności w wierszach mniej znanego poety zachodnioniemieckiego, Ernsta Meistra (II.B.17), opublikowany we współredagowanym przeze mnie tomie zbiorowym na temat autentyczności i polifonii w liryce polskiej i niemieckiej po r. 1945 (II.B.2). Zjawisko to badam na przykładzie odniesień Meistra do poezji F. Hölderlina i P. Celana, skupiając się przede wszystkim na samych strategiach intertekstualnych poety i możliwościach ich adekwatnego opisu. Analizowane wiersze są wyrazem krytycznego stosunku czy wręcz dystansu do dzieła Hölderlina, i w jeszcze większym stopniu Celana. Można je opisać jako swoiste metateksty, interpretujące i komentujące cytowane teksty i leżące u ich podstaw systemy filozoficzne (oraz ideologiczne). Wiersze Meistra przyswajają sobie charakterystyczną dla Hölderlina dykcję, odnosząc do całego systemu Hölderlinowskich strategii poetyckich i radykalizując jednocześnie cytowane treści. Kolejnym przykładem artykułu z tej kategorii jest szkic

pt. „*Schreiben am Schnittpunkt sehr vieler Stimmen.*“ *Zu einer Tendenz in der deutschsprachigen Lyrik der neunziger Jahre* (II.A.2), który poświęcam jednej z tendencji w liryce niemieckiej lat 90' XX w., a mianowicie tzw. poezji neo-eksperymentalnej. Na przykładzie wybranych wierszy takich reprezentatywnych poetów jak Thomas Kling, Dieter M. Gräf, Durs Grünbein czy Peter Waterhouse wyodrębniam cechy charakterystyczne tej poezji. Należą do nich refleksja nad wielogłosowością rzeczywistości multimedialnej, stale obecny dylemat między postrzeganiem, myśleniem a językiem oraz odniesienie do doświadczenia 'utrąty mowy'. Stosowane przez poetów eksperymenty językowe mają na celu wypróbowanie nowych środków wyrazu i mogą być rozumiane jako poetycka reakcja na wymagania nowej, wysoce technicyzowanej epoki.

Ad 3. Związki między Biblią/ krytyką biblijną a literaturą od XVIII w. po współczesność

Do obszaru badań nad związkami między Biblią a literaturą zaliczam w pierwszym rzędzie prace przygotowane i opublikowane w ramach projektu Fundacji na Rzecz Nauki Polskiej *Biblia w literaturze niemieckojęzycznej od Oświecenia po współczesność*, w którym uczestniczyłam jako stypendystka. Zainicjował on niejako moje zainteresowania badawcze na tym polu. W ramach projektu FNP współredagowałam dwa tomy zbiorowe: (1) tom niemieckojęzyczny *Der Heiligen Schrift auf der Spur. Beiträge zur biblischen Intertextualität in der Literatur* (II.B.3), będący pokłosiem międzynarodowej, interdyscyplinarnej konferencji naukowej, której byłam współorganizatorem oraz (2) monografię wieloautorską „*Cóż za księga!*” *Biblia w literaturze niemieckojęzycznej od Oświecenia po współczesność* (II.B.4). W pierwszym z ww. tomów opublikowałam artykuł pt. *Die Bibel in metaphorischen Bestimmungen von Dichtung und Metapher. Jean Pauls Vorschule der Ästhetik* (II.B.19), który był załącznikiem pomysłu na projekt habilitacyjny. W artykule tym poddaję analizie dwie metaforyczne definicje Jean Paula, poezji i metafory, rekonstruując jednocześnie znaczenie *Vorschule* w kontekście konkurujących ze sobą w XVIII w. w Niemczech szkół filozoficznych i estetycznych. Do rozważań nad metaforyczną definicją poezji jako 'przeistoczenia' powracam w artykule pt. *Brotverwandlung und Adamshochzeit. Zu einigen Paradoxien des Bibelbezugs bei Jean Paul* (II.B.30), w którym proponuję nowe podejście interpretacyjne, m.in. przez kontekst debaty na temat problemu *commercium* i interpretacje odnoszące do współczesnej filozofii przyrody, która także znalazła odbicie w poetyce Jean Paula. Obydwa te artykuły, w których próbuję zmierzyć się z poetologicznymi implikacjami poetyckiej 'transfiguracji', postrzegam jako samodzielne, zupełnie różne prace przygotowawcze czy etapy wstępne do podrozdziału na temat metaforyki komunii w książce habilitacyjnej, gdzie metaforykę tę zinterpretowałam jeszcze inaczej, tzn. z uwzględnieniem takich użyc tej figury, w których Jean Paul dokonuje radykalnego przewartościowania Biblii.

Szkice te przedstawiają moją ewolucję na drodze do zrozumienia idiomu poetyckiego Jean Paula. Natomiast jeśli chodzi o tom polskojęzyczny, to jestem autorką czterech rozdziałów. W rozdziale przeglądowym na temat *Biblii w literaturze niemieckojęzycznej od Romantyzmu do roku 1900* (II.B.25) związki między Biblią, religią i literaturą rekonstruuje w oparciu o porządek chronologiczny, wychodząc od pisarzy sytuowanych między epoką klasyczną i romantyczną (głównie Hölderlina), poprzez romantyzm niemiecki, okres wczesnego realizmu i drugą połowę XIX w. (realizm mieszczański i naturalizm) aż po Nietzschego. W drugim artykule w tej książce (II.B.26) omawiam nawiązania intertekstualne do Biblii w powieści *Siebenkäs*, pierwszej niemieckiej powieści małżeńskiej, dając przegląd różnych fenomenów 'sekularyzacji', np. gatunku kazania i homiletyki. Zwracam też uwagę na procesy metaforyzacji opowiadań biblijnych na płaszczyźnie aluzji i porównań oraz w dłuższych partiach tekstu. Trzeci artykuł w tym tomie zajmuje się transformacjami wybranych postaci biblijnych w twórczości trzech poetek niemieckojęzycznych, Else-Lasker-Schüler, Rose Ausländer i Nelly Sachs (II.B.27) i wykazuje, że zabiegi te pełniły u nich różne funkcje. Intertekstualna gra z Biblią jest dla Lasker-Schüler metodą i rezultatem poszukiwania żydowskiej tożsamości – postaci biblijne stanowią panoptikum własnego ja. Głównym celem wierszy Nelly Sachs, pisanych z perspektywy osoby naznaczonej Zagładą, jest natomiast próba zachowania tej tragedii w słowie poetyckim i zrozumienia jej poprzez refleksję nad losami praojców i proroków Biblii Hebrajskiej. Poetka testuje, jakie możliwości wyrazu tkwią jeszcze – po Auschwitz – w Biblii. Wymiar ten jest obecny także w wierszach Rose Ausländer. Wychodząc od postaci biblijnej Ewy poetka pragnie odpowiedzieć na uniwersalne pytania dręczące człowieka, krążące wokół problemu poznania, miłości i śmierci. Czwarty artykuł z tej serii dotyczy obecności Biblii w twórczości Celana, ze szczególnym uwzględnieniem tomu *Róža Niczyja* (II.B.28). Na przykładzie analiz takich wierszy jak „A była ziemia w nich“, „Tenebrae“, „Psalm“ czy „Wykoronowany“ pokazuję, że poezja Celana w sposób krytyczny, a niekiedy wręcz bluźnierczy, odnosi się do tekstów i gatunków biblijnych, niemniej to właśnie one wskazują na usytuowanie poety między dwoma kulturami – wschodnią (judaizm, Kabała, chasydyzm) oraz zachodnią (wpływy chrześcijańskie). Jego poezja przywołuje – najczęściej antytetycznie – prawie wszystkie księgi Starego i Nowego Testamentu, w szczególności Księgę Psalmów, ewangeliczną Pasję oraz stale obecną w tle historię Hioba, ważną w kontekście Zagłady. Związkami między Biblią a literaturą zajmują się także dwa kolejne artykuły, w których przedstawiam część rezultatów, do jakich dochodzę w książce: poświęcony Jean Paulowskiej teorii humoru tekst *Höllen- und Himmelfahrt in Jean Pauls Humortheorie* (II.B.33) oraz opublikowany w „Jahrbuch der Jean Paul Gesellschaft“ artykuł na temat konstrukcji narratora w powieści *Leben Fibels* (II.B.9). Do obszaru tych badań zaliczam także wystąpienie na XII Kongresie Internationale Vereinigung für

Germanistik w Warszawie, gdzie – wychodząc od ogólnego omówienia stosunku Jean Paula do nauk przyrodniczych – koncentruję się na intertekstualnej grze narratora z odniesieniami do Księgi Rodzaju i nauk przyrodniczych, głównie do kontrowersyjnych w XVIII w. teorii epigenezy i preformacji, w jednym z fragmentów powieści *Siebenkäs* (II.E.12), a także wygłoszony na Uniwersytecie w Jenie wykład na temat literackich transformacji postaci Judasza na przełomie XVIII i XIX w. (II.F.25). Do tej grupy zaliczam też hasła słownikowe opublikowane w t. 9 *Encyclopedia of the Bibel and its Reception* (II.B.45 i II.B.46).

Ad 4. Estetyka i literatura niemiecka przełomu XVIII i XIX w.

Do obszaru badań nad literaturą niemiecką przełomu XVIII i XIX w., do którego zaliczyć można także niektóre publikacje wymienione w pkt. 3, należą przede wszystkim prace podejmujące szeroko rozumiane kwestie estetyki i poetyki oraz prace nakierowane komparatystycznie. Wymienić chciałabym przede wszystkim artykuł zatytułowany „*Das Ganze wiederholte sich daher, wie eine wohlgesetzte Musik*“. *Wiederholung als ästhetisches Kompositionsprinzip in K. Ph. Moritz' Roman Andreas Hartknopfs Predigerjahre (1790)*, w którym wykazuję, że powtórzenie jest jedną z głównych estetycznych zasad kompozycyjnych w powieści Moritza, przy czym funkcje tworzenia sensu i koherencji przysługują tu zupełnie różnym momentom powtórzeniowym (II.B.34). Uwzględniając pisma estetyczne Moritza, w szczególności jego godną uwagi teorię powtórzenia, skupiam się przede wszystkim na powtarzającym się w tekście kazaniu inauguracyjnym protagonisty. W oparciu o teorię performatywności E. Fischer-Lichte rozumiem je jako akt performatywny, przedstawienie i wydarzenie, które z definicji zdaje się być niepowtarzalne. Pokazuję m.in., że sprzeczność między refleksjami teoretycznymi na temat sztuki słowa a jej konkretną realizacją (kazanie) widoczna jest już w samej powieści, a nie dopiero między różnymi pismami tego autora, jak przyjmuje większość badaczy. Kolejny artykuł z tej kategorii, który powstał w ramach mojego udziału w projekcie *Kleist und die Briefkultur um 1800*, poświęcony jest obejmującej kilka dziesięcioleci korespondencji Jean Paula z pisarką Emilią von Berlepsch (II.B.32). Uwzględniając informacje na temat osobliwego salonu epistolarnego pisarza i jego koncepcję tzw. miłości symultanicznej, wykazuję, że korespondencja ta stanowi znaczny wkład w kulturę epistolarną przełomu wieków, w szczególności w rozwój gatunku listu miłosnego. Analiza listów pisarza pozwoliła mi ponadto prześledzić proces konstytuowania się nowoczesnego podmiotu czy proces samostanowienia autora w tekście. Z jednej strony Jean Paul przywołuje charakterystyczne dla sentymentalnego listu miłosnego struktury komunikacyjne oraz metafory i topoty, z drugiej stale komentuje stosowane przez siebie modele, co wyraża się w różnych zabiegach w samym tekście, np. przez tzw. Interruptionsstil. Do tej grupy tekstów zaliczam także

dwa artykuły zajmujące się recepcją Jean Paula w Polsce, które podkreślają zupełnie różne jej aspekty. W artykule polskojęzycznym „*Pisarstwo do żadnego innego niepodobne*“. *O polskiej recepcji dzieł Jean Paula Richtera, w szczególności Mowy umarłego Chrystusa, na tle europejskim* (II.B.6), który powstał w oparciu o moje wystąpienie na posiedzeniu Komisji Neofilologicznej PAU, wskazuję przede wszystkim na dezyderaty polskiej recepcji Jean Paula, kontrastując ją z recepcją w Niemczech oraz innych krajach europejskich (m.in. we Włoszech i Francji). Artykuł przedstawia ponadto życie i twórczość pisarza, podejmując na zakończenie próbę analizy *Mowy umarłego Chrystusa*, tekstu, który najsilniej spośród wszystkich jego dzieł wpłynął na europejską literaturę i filozofię. Próbę systematycznego opisu recepcji Jean Paula w Polsce przedstawia natomiast tekst pt. *Jean Pauls Rezeption in Polen, insbesondere bei Cyprian K. Norwid* (II.B.8), który zaprezentowałam na międzynarodowej konferencji jubileuszowej „Jean Paul und die literarische Moderne“ w Bayreuth. W artykule tym dokonuję chronologicznego przeglądu recepcji pisarza w Polsce od początku w. XIX po w. XXI, uwzględniając szeroki kontekst historyczny i polsko-niemieckie kontakty kulturowe. Wskazując na najważniejsze tendencje recepcyjne, najwięcej uwagi poświęcam polskim romantykom. W drugiej części artykułu rekonstruuje recepcję Jean Paula w pismach Cypriana K. Norwida, w szczególności w jego noweli pt. *Tajemnica Lorda Singelworth*, którą zestawiam ze słynnym appendiksem do *Tytana* zatytułowanym *Des Luftschiffers Giannozzo Seebuch*. Wykazując wpływ pisarstwa Jean Paula na strategie poetyckie Norwida, formułuję hipotezę, że pisarz ten mógł pośrednio wpłynąć także na stojącą w tradycji Norwida polską lirykę XX w. Do obszaru badań nad literaturą przełomu wieków zaliczam także referat na międzynarodowej konferencji w Lyonie na temat technik kulturowych zbierania pt. *Exzerpieren als Sammeln: Jean Paul und Alexander von Humboldt* (II.E.17), wygłoszony w ramach udziału w będącym w toku projekcie trilateralnym między uniwersytetami w Lipsku (Leipziger Universität), Lyonie (Université Lumière Lyon II) i Krakowie (Uniwersytet Jagielloński). Z projektem tym wiążą się również moje najnowsze zainteresowania badawcze dotyczące archiwaliów niemieckojęzycznych i kultury materialnej XVIII i XIX w.

Jako osobną kategorię chciałabym wyróżnić powstałe po doktoracie prace na temat **literatury polskojęzycznej dwudziestolecia międzywojennego**, do których zainspirowało mnie zderzenie z wielokulturowym dziedzictwem poezji Celana – artykuły na temat międzywojennej poezji polsko-żydowskiej i twórczości literackiej Brunona Schulza. W artykule zatytułowanym *Auf der Suche nach dem Ort der Zugehörigkeit. Identität und Diaspora als zentrale Themen in der polnisch-jüdischen Lyrik der Zwischenkriegszeit* (II.B.11) koncentruję się na tożsamości i diasporze jako centralnych tematach polsko-żydowskiej liryki międzywojnia. Rekonstruuje kontekst polityczno-

społeczny i literacki, a w szczególności rolę prasy polsko-żydowskiej, badam różne literackie podejścia do problemu tożsamości i diaspory, na podstawie szczegółowej analizy wybranych wierszy reprezentujących obydwie tendencje tej poezji, sentymentalną, związaną z kulturą sztetl oraz syjonistyczną. Wiersze te, charakteryzujące się dużym ładunkiem emocjonalnym i najczęściej zabarwione autobiograficznie, stanowią platformę, na której odbywa się poszukiwanie symbolicznego i realnego miejsca przynależności, ewokowanego w szczególności przez językowy świat Biblii, postać Wiecznego Żyda, obrazy dzieciństwa (sztetl, matka, święta żydowskie) czy wizję dwu ojczyzn i dwu języków. Pierwszy artykuł poświęcony twórczości Brunona Schulza, który zaprezentowałam w formie referatu na międzynarodowej konferencji na temat kanonu i historii literatury na Uniwersytecie Wiedeńskim, nosi tytuł *Künstlerische Außenseiter in der polnischen Literaturgeschichtsschreibung. Der Casus Bruno Schulz* (II.B.23). Celem tego tekstu jest rekonstrukcja miejsca Brunona Schulza, autora związanego z kulturowym klimatem Monarchii Habsburskiej, w polskiej historii literatury w kontekście zmian polityczno-ustrojowych ostatniego stulecia. Przegląd recepcji Schulza, właśnie w oparciu o polskojęzyczne podręczniki i opracowania na temat historii literatury polskiej, otwiera wiele pytań ogólnych i bardziej szczegółowych, m.in. o rolę Schulza jako pośrednika między literaturą polsko- i niemieckojęzyczną czy o znaczenie rzekomego autorstwa przekładu *Procesu* Kafki dla recepcji Schulza w kraju i za granicą. Drugi artykuł poświęcony Schulzowi podejmuje kwestie transkulturowości w jego dziele literackim (II.B.21), tzn. próbuje poszerzyć horyzonty problemowe interkulturowości o perspektywę transkulturową. Wydaje się, że opowiadania Schulza można opisać za pomocą pojęcia transkulturowości (w ujęciu W. Welscha i H. Antora), ponieważ inscenizują one różne formy kulturowo-społecznych interakcji natury pluralnej, włączając także kryzysy rodzinne, symbolizowane przede wszystkim przez tragiczną postać ojca.

Do swoich szczególnych osiągnięć chciałabym zaliczyć ponadto dwa przekłady książkowe, które cieszą się w środowiskach humanistycznych szeroką recepcją. Jestem tłumaczką *Teorii awangardy* Petera Bürgera (II.B.35) oraz (wraz ze Steffenem Huberem) obszernej pracy literaturoznawczej Jochena Hörischa pt. *Orzeł czy reszka. Poezja pieniądza* (II.B.36). Ponadto jestem autorką pięciu recenzji książkowych w specjalistycznych czasopismach naukowych (II.B.40-44). Zarówno tłumaczenia jak i recenzje odzwierciedlają moje zainteresowania badawcze – problematykę przekładu literackiego i transferu kulturowego, szeroko pojętej poetyki i estetyki, związki między religią a literaturą oraz kwestie sekularyzacji literackiej w świetle nowszych badań kulturoznawczych.

Plany badawcze

Moje plany badawcze związane są zarówno z literaturą niemiecką XVIII w. i przełomu XVIII i XIX w., jak i z literaturą XX w. i najnowszą. Spoiwem jest namysł nad poetologią oraz kwestie związane z estetyką i poetyką. W dalszych badaniach chciałabym przede wszystkim wzmocnić podejście komparatystyczne, do czego zachęciły mnie wstępne badania nad Jean Paulem i Norwidem. Planuję pracę na temat wpływu niemieckiego pisarza na rozwój ironiczno-humorystycznych strategii pisarskich u Norwida. Z Jean Paulem wiąże się również planowany projekt translatorski, który ma udostępnić polskiemu czytelnikowi obszerniejsze fragmenty jego pism estetycznych oraz wybór z pism fikcjonalnych. Pozwoliłoby to ujrzeć w Jean Paulu nie tylko autora fenomenalnej *Mowy umarłego Chrystusa* i romantyka, ale także twórcę jeszcze bardziej złożonego, prekursora modernizmu. W orbicie moich zainteresowań pozostaną nadal związki między krytyką biblijną a literaturą, szczególnie na przełomie XVIII i XIX w. Okres ten, kiedy to nie można jeszcze mówić o ostrym podziale między refleksją poetologiczną, filozoficzną, teologiczną czy krytyką literacką, jest w moim odczuciu najbardziej nośny i fascynujący dla tego typu badań. Obecnie w druku znajduje się artykuł, w którym przedstawiam, w jaki sposób J.G. Herder rozwija kategorię piękna (która u niego nie jest jeszcze kategorią abstrakcyjną, spekulatywno-idealistyczną, lecz odnosi się do specyficznie poetyckiej formy tekstu) właśnie analizując teksty Biblii, tzn. z historycznej egzegezy i komentarza do własnego przekładu psalmów. Artykuł ten stanowić będzie punkt wyjścia do dalszych badań nad rozwojem kategorii estetycznych i koncepcji poetyckich na styku teologii, filozofii i literatury. Będę także kontynuować badania nad przekładem literackim i poetykami przekładu, które w Niemczech są nierozzerwalnie związane z filozofią i refleksją nad językiem, a w XVIII w. organicznie wręcz zespolone z teoriami języka. Jak wspomniałam wyżej, planuję także spróbować swych sił na nowym polu – edycji krytyczno-literackiej. Przymierzam się do badań nad częścią spuścizny G. A. Schweinfurtha, a w dalszej kolejności A. von Humboldta. Jeśli chodzi o moje plany badawcze związane z literaturą współczesną, to uczestniczę obecnie m.in. w przygotowaniach międzynarodowego projektu na temat *Auschwitz and the Testimony of „Todesfuge“*. *Aesthetics and Ethics in National Ways of Relating to the Trauma*. Z literaturą najnowszą będzie wiązać się także moja działalność popularyzatorska – od września 2015 pełnię funkcję opiekuna naukowego Biblioteki Austriackiej (przy Bibliotece Jagiellońskiej), która polega m.in. na organizowaniu i prowadzeniu odczytów dla współczesnych pisarzy austriackich (III.D.b.4).

Jadwiga Kita-Huber